

УДК 316: 331.25

DOI: 10.24144/2524-0609.2025.56.69-72

Кацьора Олександр Валентинович

кандидат соціологічних наук, доцент

кафедра соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна

oleksandr.katsora@uzhnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-9544-9297>

Штефан Іван Сергійович

аспірант 2-го року навчання спеціальності «Соціальна робота»

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна

ivan.shtefan@uzhnu.edu.ua

<http://orcid.org/0009-0005-3894-3631>

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО РІВНЯ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Пенсійна система України стикається з серйозними викликами, зокрема демографічними змінами, дефіцитом Пенсійного фонду України та низьким рівнем довіри громадян до державних пенсійних програм. Запровадження накопичувального рівня пенсійного страхування є важливим кроком для забезпечення фінансової стабільності пенсіонерів та зменшення навантаження на солідарну систему. Водночас, ефективність такого впровадження залежить від законодавчих змін, інституційних механізмів управління та рівня фінансової грамотності населення. Стаття спрямована на аналіз перспектив впровадження накопичувального рівня пенсійного страхування в Україні з урахуванням економічних, соціальних та законодавчих аспектів. Розглядаються основні переваги та ризики цієї системи, а також механізми її регулювання та інтеграції в загальну модель пенсійного забезпечення країни. Використано структурний аналіз для оцінки існуючих моделей пенсійного страхування, метод узагальнення для систематизації наукових і практичних підходів до реформування пенсійної системи, а також прогностичний метод для оцінки потенційних соціально-економічних наслідків запровадження накопичувального рівня. Впровадження змішаної моделі пенсійного страхування дозволить диверсифікувати ризики, підвищити фінансову стійкість системи та сприятиме економічному розвитку країни завдяки залученню довгострокових інвестицій.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, солідарна система, накопичувальна система, недержавне пенсійне страхування.

Вступ. Пенсійна система України потребує глибокого реформування для забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку. Чинна солідарна система, що базується на виплатах пенсій за рахунок внесків працюючого населення, стикається з численними викликами, зокрема демографічними змінами, високим рівнем тіньової зайнятості та економічною нестабільністю. У зв'язку з цим виникає необхідність запровадження накопичувального рівня пенсійного страхування, який дозволить громадянам самостійно формувати власні пенсійні заощадження.

Впровадження накопичувальної пенсійної системи має як потенційні переваги, так і певні ризики. З одного боку, вона сприятиме диверсифікації джерел пенсійних виплат, зменшенню навантаження на державний бюджет і стимулюванню економічного розвитку через залучення довгострокових інвестицій. З іншого боку, для ефективного функціонування такої системи необхідно створити надійні механізми регулювання, гарантувати захист внесків громадян і забезпечити високу фінансову грамотність населення.

Запровадження накопичувального рівня пенсійного страхування є важливим кроком для забезпечення фінансової стабільності громадян у майбутньому. В умовах демографічних змін та економічних викликів пошук ефективних механізмів пенсійного забезпечення стає нагальною потребою. Від рішень, ухвалених сьогодні, залежатиме добробут майбутніх поколінь та стійкість соціальної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пенсійного страхування, зокрема накопичувальної системи в Україні, розкрито у колективній монографії за загальною редакцією Н. Шелудько, де розглянуто значення накопичувальної складової пенсійної

системи у соціальному та економічному вимірах [4]. Проблеми правового регулювання пенсійного забезпечення розкрито у праці Ю. Сокоринського [5], де автор аналізує їх зміст та пропонує шляхи вирішення. Також проблемами пенсійного страхування займалися низка інших українських та зарубіжних науковців. Ці дослідження сприяють глибшому розумінню особливостей пенсійної системи та окреслюють можливі напрями її вдосконалення в контексті сучасних соціально-економічних викликів.

Метою статті є аналіз перспектив впровадження накопичувального рівня пенсійного страхування в Україні з урахуванням економічних, соціальних та законодавчих факторів. **Методи дослідження:** структурний аналіз (для вивчення існуючих моделей пенсійного забезпечення та їх адаптації до умов України), узагальнення (для систематизації наукових і практичних даних з метою визначення оптимальних шляхів реалізації реформи); прогностичний метод (для оцінки потенційних соціально-економічних наслідків впровадження накопичувального рівня пенсійного страхування в Україні).

Виклад основного матеріалу. Пенсійна система України ґрунтується на трирівневій моделі, що включає солідарну систему, обов'язковий накопичувальний рівень (поки не впроваджений) і систему недержавного пенсійного забезпечення. Для цілісного викладу матеріалу, опишемо сутність трьох рівнів відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове пенсійного страхування» [1].

Солідарна система пенсійного страхування є основою пенсійного забезпечення в Україні. Вона базується на принципі міжпоколіннєвої солідарності: працюючі громадяни сплачують єдиний соціальний

внесок (ЄСВ), з якого формуються виплати пенсіонерам. Розмір пенсії залежить від страхового стажу та середньої заробітної плати особи. Основним викликом для цієї системи є демографічні зміни, зокрема старіння населення та зменшення кількості працюючих, що призводить до дефіциту Пенсійного фонду України.

Накопичувальна система передбачає, що кожен працівник робить внески на свій індивідуальний пенсійний рахунок у державному фонді (пропонується створити Накопичувальний фонд або покласти ці функції на Пенсійний фонд). Ці кошти інвестуються з метою примноження і в майбутньому використовуються для виплати пенсій. Така система дозволяє людині самостійно накопичувати кошти на старість і зменшує навантаження на солідарний рівень. В Україні запровадження обов'язкової накопичувальної системи неодноразово відкладалося, хоча її створення є важливим для стабільного пенсійного забезпечення.

Третій рівень пенсійного страхування – це система добровільних пенсійних внесків, які громадяни чи роботодавці можуть перераховувати до недержавних пенсійних фондів, страхових компаній або банківських накопичувальних програм. Вона дозволяє людям самостійно формувати додатковий фінансовий резерв для забезпеченої старості. Однак, низький рівень довіри до фінансових установ та недостатня фінансова грамотність населення гальмують активний розвиток цього рівня в Україні.

Становлення діючої системи пенсійного забезпечення пройшов декілька етапів. Перший період (1991–2003 рр.) характеризувався збереженням радянських норм без реформ, розширенням пільг та збільшенням нерівності між пенсіонерами. У 2004 році була спроба запровадити трирівневу систему, але другий рівень накопичувального страхування так і не був реалізований через дефіцит Пенсійного фонду. У 2011 році почали поступове підвищення пенсійного віку для жінок та посилення вимог до страхового стажу. У 2014–2017 роках через економічну кризу та війну на сході України були введені жорсткі обмеження щодо дострокового виходу на пенсію та скорочено перелік професій, що давали право на пільгові пенсії. Пенсійна реформа 2017 року передбачала осучаснення пенсій, відновлення виплат працюючим пенсіонерам, новий порядок виходу на пенсію та зміну системи індексації виплат. Щорічний перерахунок пенсій почав враховувати середню заробітну плату за останні три роки та рівень інфляції. Ці зміни спрямовані на забезпечення більшої справедливості у пенсійному забезпеченні, але виклики, пов'язані з дефіцитом Пенсійного фонду та старінням населення, залишаються актуальними [2, с.107].

Солідарна пенсійна система України стикається з низкою серйозних викликів. Передусім це негативні демографічні тенденції: зростання частки пенсіонерів у загальній структурі населення та зменшення кількості працюючих громадян. Це призводить до дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Додатковими проблемами є високий рівень тіньової зайнятості та низькі зарплати, через що надходження до Пенсійного фонду є недостатніми. Відсутність довіри громадян до пенсійної системи також є важливим бар'єром для її реформування. Саме тому, впровадження накопичувального рівня пенсійного страхування є вимогою часу. Цей рівень дозволить громадянам накопичувати власні пенсійні кошти, що зменшить залежність від державних виплат та забезпечить більшу фінансову стабільність пенсійної системи в майбутньому. Однак для успішного

впровадження накопичувальної системи необхідно забезпечити прозорість, надійність і ефективність управління цими фондами, а також провести серйозну інформаційну кампанію для підвищення довіри населення до нової моделі пенсійного забезпечення.

Основною нормативно-правовою підставою впровадження накопичувального рівня пенсійного страхування є проєкт Закону України «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення», який розміщений на сайті Міністерства соціальної політики України [3]. Проаналізувавши проєкт Закону, можемо зробити кілька висновків.

По-перше, цей законопроект закладає правові та організаційні основи функціонування накопичувальної пенсійної системи в Україні. Він спрямований на створення додаткового рівня пенсійного забезпечення, що дозволить громадянам отримувати пенсійні виплати не лише за рахунок солідарної системи, а й накопичених коштів. Закон передбачає механізм обов'язкових і добровільних внесків, а також регламентує діяльність установ, що керують цими коштами.

По-друге, документ чітко визначає коло учасників системи, включаючи працівників, роботодавців, самозайнятих осіб, пенсійні фонди, страхові компанії, адміністраторів та наглядові органи. Основний акцент робиться на персоніфікованому обліку пенсійних внесків кожного учасника та забезпеченні прозорості їхнього розподілу. Особливу увагу приділено питанням безпеки та контролю за рухом коштів, а також відповідальності за їхнє неналежне адміністрування.

По-третє, система передбачає можливість учасників самостійно обирати пенсійний фонд або страхову компанію для накопичення коштів. У разі відсутності такого вибору кошти автоматично спрямовуватимуться до державного Накопичувального фонду. Передбачено механізм переходу між фондами, що сприяє конкуренції та підвищенню якості послуг. Також законопроект містить положення щодо спадкування пенсійних активів, що підсилює довіру до накопичувальної системи.

По-четверте, законопроект визначає державний контроль та регулювання системи через Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Впроваджуються заходи щодо захисту інтересів учасників, включаючи обов'язкове збереження внесків та відповідальність установ за порушення. Загалом, реалізація цього закону може значно покращити фінансову стабільність пенсійної системи України та забезпечити громадянам більш прогнозоване пенсійне майбутнє.

Окрім зазначених аспектів, законопроект передбачає стимулювання добровільних накопичень шляхом надання можливості учасникам вносити додаткові внески. Це дозволить збільшити розмір майбутніх пенсійних виплат і зробить систему більш гнучкою відповідно до фінансових можливостей кожного громадянина. Також передбачено, що роботодавці відіграватимуть важливу роль у фінансуванні пенсійних накопичень своїх працівників, що сприятиме підвищенню соціальної відповідальності бізнесу.

Водночас законопроект ставить перед державою завдання щодо ефективного контролю та захисту пенсійних активів. Запровадження обачливого інвестування пенсійних коштів та державного нагляду за діяльністю авторизованих суб'єктів має гарантувати стабільність системи. Враховуючи міжнародний досвід, успішна реалізація цієї реформи може суттєво знизити навантаження на солідарну пенсійну систему та сприяти фінансовій незалежності майбутніх пенсіонерів.

Законопроект «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення» спрямований на створення додаткового рівня пенсійного забезпечення, що дозволить громадянам накопичувати кошти для майбутніх виплат поряд із солідарною системою. Він запроваджує механізм обов'язкових і добровільних внесків, забезпечує прозорість та персоніфікований облік коштів, а також передбачає державний контроль і нагляд для гарантування стабільності системи. Запропоновані заходи сприятимуть підвищенню соціальної відповідальності роботодавців, фінансовій незалежності пенсіонерів і зменшенню навантаження на державний бюджет. Успішна реалізація цієї реформи може значно покращити рівень пенсійного забезпечення в Україні, забезпечуючи громадянам стабільне та прогнозоване майбутнє. Важливо зазначити, що набрання чинності законодавством про накопичувальне пенсійне забезпечення планується з 1 січня 2026 року, а початок здійснення накопичень – через рік після завершення військового стану, але не раніше, ніж буде впроваджено всю необхідну нормативну базу і необхідну інфраструктуру.

Запровадження накопичувальної пенсійної системи має ряд важливих переваг, що можуть суттєво покращити рівень пенсійного забезпечення громадян. На нашу думку, можна виокремити наступні переваги:

1. **Фінансова незалежність майбутніх пенсіонерів.** Учасники системи можуть самостійно накопичувати кошти на пенсію, що зменшує їхню залежність від державного пенсійного забезпечення. Це дає змогу формувати стабільне фінансове майбутнє та отримувати вищі виплати після виходу на пенсію.
2. **Можливість інвестування та зростання капіталу.** Накопичені кошти розміщуються в інвестиційні інструменти, що може забезпечити додатковий дохід. Якщо інвестиції керуються професійно, пенсійні активи можуть суттєво зрости, збільшуючи розмір майбутніх виплат.
3. **Прозорість та персоніфікований облік.** Кожен учасник має власний індивідуальний рахунок, де накопичуються його внески. Це унеможливує перерозподіл коштів між поколіннями, як у солідарній системі, і гарантує, що накопичені кошти належать конкретній особі.
4. **Спадкування пенсійних накопичень.** На відміну від солідарної системи, де виплати припиняються після смерті пенсіонера, накопичувані кошти можуть бути передані спадкоємцям. Це забезпечує збереження фінансового ресурсу в межах сім'ї.
5. **Стимулювання економіки.** Пенсійні фонди інвестують у фінансові ринки, підтримуючи розвиток підприємств, інфраструктури та державних проєктів. Це сприяє зростанню економіки та створенню нових робочих місць.
6. **Залучення роботодавців до пенсійного забезпечення.** Передбачено, що роботодавці також робитимуть внески до накопичувальної системи своїх працівників. Це підвищує соціальну відповідальність бізнесу та створює додаткову фінансову підтримку для працівників у майбутньому.

Однак, накопичувальна пенсійна система має і певні недоліки та ризики:

1. **Інвестиційні ризики.** Ефективність накопичувальної системи залежить від фінансового ринку. У разі криз або невдачих інвестицій пенсійні кошти можуть втратити частину вартості, що негативно позначиться на виплатах у майбутньому.
2. **Ризик інфляції.** Якщо інфляція випереджає дохідність інвестицій, реальна купівельна спроможність накопичених коштів може знижуватися. Необхідні механізми захисту пенсійних активів від знецінення.

3. **Високі адміністративні витрати.** Управління пенсійними фондами вимагає значних коштів на адміністрування, аудит, забезпечення прозорості та захисту даних. Якщо витрати будуть надмірними, це може суттєво зменшити реальні пенсійні накопичення.

4. **Складність та управлінські ризики.** Недостатній контроль з боку держави або слабе регулювання можуть призвести до зловживань, шахрайства або неефективного управління пенсійними активами. Це може поставити під загрозу довіру громадян до системи.

5. **Складність перехідного періоду.** Впровадження накопичувальної системи вимагає значних фінансових ресурсів і часу. Одночасне функціонування двох систем – солідарної та накопичувальної – може створити додаткове навантаження на державний бюджет.

6. **Проблема довіри населення.** Багато громадян можуть скептично ставитися до накопичувальної системи через попередній досвід фінансових криз, нестабільність ринків або побоювання щодо можливих зловживань. Це може призвести до низької участі в системі, що зменшить її ефективність.

Накопичувальна пенсійна система має значний потенціал для покращення рівня пенсійного забезпечення, але її успіх залежатиме від якісного державного регулювання, стабільності економіки та довіри населення. Ефективне управління активами, захист від фінансових ризиків та прозорість адміністрування є ключовими факторами, які визначать її довгострокову ефективність.

Проаналізувавши сучасний стан пенсійного забезпечення в Україні, на наше переконання, доцільним є забезпечення функціонування змішаної моделі пенсійного страхування, яка поєднує всі три рівні такого страхування. Змішана система пенсійного страхування, що поєднує елементи солідарної та накопичувальної систем, є доцільним підходом для забезпечення фінансової стабільності пенсіонерів. Солідарна система гарантує мінімальні соціальні виплати, що забезпечують базовий рівень життя, навіть для громадян, які мали низькі доходи або не могли накопичити достатньо коштів. Натомість накопичувальна складова дає можливість формувати додаткові пенсійні виплати, залежно від рівня внесків і успішності інвестицій. Така комбінація дозволяє зменшити навантаження на державний бюджет, водночас надаючи громадянам більше можливостей для формування власної пенсійної подушки.

Запровадження змішаної пенсійної системи сприяє диверсифікації ризиків та підвищенню фінансової стійкості пенсійного забезпечення. Поєднання солідарного механізму, який підтримується за рахунок працюючого населення, та особистих накопичень дозволяє уникнути значних коливань пенсійних виплат у разі економічних криз. Крім того, така система стимулює громадян до відповідального фінансового планування та дає можливість використовувати накопичені кошти для інвестицій у розвиток економіки. У результаті, змішана модель забезпечує оптимальний баланс між державним захистом та особистою відповідальністю громадян за своє майбутнє.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз перспектив впровадження накопичувального рівня пенсійного страхування в Україні показав, що його реалізація є необхідним кроком для забезпечення стабільності пенсійної системи в умовах демографічних змін та економічної нестабільності. Поєднання солідарного та накопичувального рівнів дозволить створити більш стійку та збалансовану мо-

дель пенсійного забезпечення, яка сприятиме фінансовій незалежності майбутніх пенсіонерів. Водночас, успіх цієї реформи залежить від ефективного державного регулювання, прозорості системи та рівня фінансової грамотності населення. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку механізмів мінімізації ризиків накопичувальної системи, зокрема захис-

ту внесків від інфляції та фінансових криз. Важливим напрямом є аналіз міжнародного досвіду для адаптації найкращих практик до українських реалій. Також доцільно приділити увагу методам підвищення довіри громадян до нової пенсійної моделі, включаючи інформаційні кампанії, стимулювання добровільних внесків та покращення фінансової грамотності населення.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 01.01.2025 р. № 1058-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 20.03.2025).
2. Проект Закону України «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення». URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/934/> (дата звернення: 20.03.2025).
3. Кацьора О.В. Пенсійне страхування та пенсійна реформа в Україні. Науковий вісник УжНУ. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2018. Вип.2 (43). С.107-110.
4. Система накопичувального пенсійного забезпечення в Україні: соціально-економічний вимір і захист пенсійних накопичень. За заг. ред. Н. Шелудько, НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В.Птухи. Київ: Академперіодика, 2023. 122 с.
5. Сокоринський Ю.В. Проблеми правового регулювання пенсійного забезпечення. Науковий вісник Херсонського державного університету Серія: «Юридичні науки». 2018. Вип.2. С.31-34.

References

1. Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy, 01.01.2025 r. №1058-IV [On Compulsory State Pension Insurance: Law of Ukraine, 01.01.2025 No.1058-IV]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
2. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro zahalnooboviazkove nakopychuvalne pensiine zabezpechennia» [Draft Law of Ukraine «On Mandatory Funded Pension Provision»]. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/934/>.
3. Katsora, O. (2018). Pensiine strakhuvannia ta pensiina reforma v Ukraini [Pension insurance and pension reform in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work*, 2 (43), 107-110. [in Ukrainian]
4. Sheludko, N. (Ed.). (2023). *Systema nakopychuvalnogo pensiinoho zabezpechennia v Ukraini: sotsialno-ekonomichniy vymir i zakhyt pensiinykh nakopychen* [The funded pension system in Ukraine: socio-economic dimension and protection of pension savings]. Akadempriodyka. [in Ukrainian]
5. Sokorynskyi, Yu. (2018). Problemy pravovoho rehulivannia pensiinoho zabezpechennia. *Scientific Herald of Kherson University. Series: Law science*, 2, 31-34. [in Ukrainian]

Статус статті:

Отримано: 27.03.2025 Прийнято: 29.04.2025 Опубліковано: 05.05.2025

Katsora Oleksandr

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Shtefan Ivan

PhD Student
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

PROSPECTS OF IMPLEMENTING THE ACCUMULATED LEVEL OF PENSION INSURANCE IN UKRAINE

Abstract. The pension system of Ukraine faces serious challenges, including demographic changes, the deficit of the Pension Fund of Ukraine, and the low level of citizens' trust in state pension programs. The introduction of a funded level of pension insurance is an important step to ensure the financial stability of pensioners and reduce the burden on the solidarity system. At the same time, the effectiveness of such an introduction depends on legislative changes, institutional mechanisms of management, and the level of financial literacy of the population. The article is aimed at analyzing the prospects for the introduction of a funded level of pension insurance in Ukraine, taking into account economic, social, and legislative aspects. The main advantages and risks of this system are considered, as well as the mechanisms for its regulation and integration into the general model of pension provision of the country. The paper uses structural analysis to assess existing models of pension insurance, a generalization method to systematize scientific and practical approaches to reforming the pension system, as well as a predictive method to assess the potential socio-economic consequences of the introduction of a funded level. The analysis showed that the introduction of a mixed pension insurance model will allow diversifying risks, increasing the financial stability of the system, and contributing to the country's economic development by attracting long-term investments.

Keywords: pension provision, pension insurance, solidarity system, accumulative system, non-state pension insurance.